

مُطالعات صحیحہ

مُطَابِق



سید عیسیٰ مسیح

مترجم

مستخرج

از زبان تنکی بزبان فارسی سردار زاده محمود افغانی کابللی ثم الشاهی

۴۲ ۱۴۴۰ خجری

فی الخاوم التسمیم بنی البر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

CHICKED-2002

یکدو سخن در سبب ترجمہ کتاب بنفاری

بعد از ادا سے سپاس ملک الغریز العالم و درود پر روان سید خیر الہ
و منقبت آل و اصحاب کرام و دعا سے بادشاہ معدلت پناہ اسلام بنا
خاکسار فانی سردار زادہ محمود و افغانی بعرض مرام بیکونہ فتح باب
کلام میناید -

کہ در سال ۱۳۱۵ ہجری جناب ادیب فضائل شیم محبوب عالم صاحب
کہ مدیر و مہتمم جریدہ برگزیدہ پیسہ اخبار میناشند - بعد از سیاحت آو
سہ در بلد شام سہمی ہوشق - کزلہ سنگش دہد آواز عشق - تشریف آو
ایں بندہ خاکسار را شرف ملاقات شاں دست داد - و چون افکار عالم
فاضل مشارالہ سراسر بچسب جوئے کمالات و تحریری حکم و ادبیات مشغول ہوا
است - لاجرم تنزل کتابخانہ محقر این احقر را نیز از نظر مبارک نگذرا نیدند
از انجمله این کتاب کہ حجام خیلہ کو چک و معنا بسیار بزرگ است جلد

حقیقت آثارشان را نموده - بنده را به ترجمه نمودن آن بزبان لطافت رسا
فارسی ترغیب و تشویق فرمودند - لهذا اطاعتاً للأمر - و خیرتاً للذین به ترجمه
مبتنی آن مسامحت و رزیده شد -

مؤلف این کتاب بلسان رومی دوکتور اقتدایستبدی نام طیب است
زمت نصاری - و مترجمش بلسان عذب البیان عثمانی که لک ازمت مذکور
و کتوره با فوادی یافتند نام طیب می باشد که مانیر از آن ترجمه ترکی بهیچ کم
زیادی عیناً بفارسی ترجمه می کنیم - چونکه فرصت نبود و عدا احوال نمی شد
آن سبب طے شد - ۱۶ - محرم ۱۳۲۰ هجری -

پس هرگاه مدیر فضایل سیر جریده فریده پیس اخبار و راو طبع و نشر این
پناجیرانه همت گران قیمت شان را دریغ نفرمایند - و بکف ضرورت برادران دین
مدی زمین مانقبول و منظور افتد - بجهت خاتمہ عجل الله له را نایان شوق
بیرگشته به ترجمه و تقدیم بسے آثار - و مؤلفات پسندیده عثمانی غیرت
از قدرت خواہیم نمود - ویر الله التوفیق *

مترجم فارسی :
سرورزاده محمود افغانی

M.A. LIBRARY, A.M.U.



PE10753

افادہ مخصوصہ مترجم ترکی

اِس اثر اگرچہ نظریہ اعتبار مؤلفش خیلے ناچیز و کم بہا نظر سے آید۔ ولے
نظریہ اعتبار مندرجاتش خیلے عالی و گراں بہا است۔ چونکہ اگرچہ مؤلف اُن
قریب تیزی باشد۔ ولے ماؤفیع کہ اُن دین مبین احمدی میباشد۔

ذوات گرامی کہ بدیں اثر عطف نظر امعان میفرمایند احتمال دارد
کہ در اول امر در مابین عنوان کتاب و نشان مؤلف بے نسبتی عظیمی خواهند
یافت۔ فی الواقع بحضور بزرگان علمائے اسلام از چہن مسئلہ جلیلہ بحث
راندن برائے رفیق ماقریبتندی حدناشناسی و فضولی شمرده میشود۔ حالانکہ گاہ
و حقیقت مسئلہ بغور و تدقیق نظر نمایند۔ ظاہری و عرضی بودن اِس تضاد
و مباحثت را از باب عقل سلیم تسلیم خواهند فرمود۔

نیز از ہمہ پیشتر اول اِس یک را باید دانست کہ اِس رسالہ کوچک مبنی
بر یک مقصد معین و غرض مخصوصہ بالالزام بقلم گرفته نشدہ است۔ بلکہ در مابین
مؤلف و بعضی از اطبائے بلدہ دہ حق مسئلہ اصول مضاد تعصن بے مباحثات
و مناظرات فنیہ و قوع ہے یافت کہ اِس مناظرات نیز بہ صورت علانیہ در عہدہ
نبولوغوس بلسان رومی وقت بوقت نشر ہے شد۔

لاجرم مؤلف رومی الیہ مجبور ہیکر دید۔ برینکہ بر معاضین خویش جواب ہائے

مباحثہ

حقیقت شافی دادہ بد انصورت اثبات مدعا نماید۔ لہذا بمؤلفات مرغوبہ حقیقتہ و آثار
برگزیدہ قدیمہ نیز مراجعت نمودن را ضروری ہمتے دید۔ و چون در میان
مؤلفات حقیقتہ سراج ہنگی کتب مقدسہ سماوی می باشد۔ و در کتب مقدسہ
سماوی نیز احکام حکمت انجام قرآن کریم در خصوص نفاذ و طہارت
و جلب جیاد و سلامت بر مجملہ آنها مرجع بود از آن رو مراجعت و
مطالعہ آن مجبورتی قطعی دست دادہ است۔ پس اینست کہ این رسالہ
بدینگونہ بحیر حصول آمدہ است۔

این عبد عاجز کہ اگر ہر یک قطرہ غلش را کہ در اعماق بدنش درجست
جدا جدا معاینہ کنند البتہ خواهند دید کہ ہر یک از عناصری کہ آن خون را
ترکیب و تشکیل دادہ از جوہر نان و نمک عثمانی بوجود آمدہ است۔ چنانچہ حق
دین مسین احمدی کہ مرکز اجتماع و محور مقاصد و منجبت وجود عثمانیت عثمانی
بودن عبارت از آنست۔ اینچنین مقالہ ماٹے مفیدہ را در لسان جنسی و
علی الخصوص لسان رومی نوشتہ دیدم۔ طینتہ و وجدان ہیچ راضی نشدم کہ
آنها در روٹے اوراق حوادث پسماندہ و پراکنده بماند۔ لہذا این اثر آن
مؤلف خیر خواہ را بجدت بسیار بزرگی تلقی نمودہ بفطر محبت و کمال تہاک
بلسان بلاغت رسان عثمانی ترجمہ کردن۔ و بدین وسیلہ آواز ماٹے ستایشکارانہ
وصدا ماٹے خیر خواہانہ دوستان ماہر البسیر خود ماٹے بکوش حقیقت نویسن

اسلامیائے شہزادین خواہم۔

فقط در اثنائے ترجمہ ایں مقالہ کہ از یکطرف بشرع شریف اسلام و از
دیگر سویہ بن جلیل طب سراسر تعلق و تماس میدارد۔ گاہ گاہ بہ بعضی مہملات
فقہیہ تصادف کرده ام کہ اگرچہ بسیارے از انہا را تنہا بسر خود بخوری و
جستجو نموده ہر یک را جا بجائے خودش گذاشتہ ام۔ و لے بالطبع بعضی
از انہا را نتوانستم کہ تدارک کنم۔ معذور بودم۔۔۔۔۔ بہر حال از ثمرہ ہمت
مشکل بر اندازانہ عزت آب عطا یک آفندی کہ بہ متمیزی نظارت جلیلہ مالیه
شرف پیرا۔ و قائم مقام عزت آب سمجیل یک آفندی بغدادی کہ معاون
شعبہ دوم لوازمات عمومیہ در باب والائے سرعسکری میباشند۔ بہ اکمال
اتمام ایں فوائض نیز موفقیت و کامیابی میسر شدہ است کہ دریں باب علنا
ایفائے تشکرات خودم را از میر موی الیہما از واجبات منت داری بشمارم۔
ایں یک را نیز بطور استطراد بیان کردہ میگویم کہ بسیار جا جائے ایں سالہ
را کہ خودش در اہل نیز کوچک افتادہ از جانب دائرہ مطبوعات۔ از جائزہ
طبع آں بحث راندہ۔ از اہل کتاب کہ بر یک مدخل۔ و نہ فصل۔ و یک خانہ مرتب
کشتہ طے و تہک نمودہ اند کہ از اں روح کوچک آں کوچک تر گردیدہ است۔
دریں عصر ترقی عصر امیر المومنین۔ حامی حقیقی دین مبین۔ مجدد دین اسلام
قرۃ العین عثمانیان ولی نعمت بہدائی غازی سلطان عبد الحمید خان ثانی

که در خصوص ترقی و تمییز شک بحث است اعصار ساله است - از سائ کمال
پیرایه دیانت پروری آن بادشاه معظم کتب خانه اسلام اگر چه از وجود اینگونه
آثار مستغنی و بی نیاز افتاده - باز هم بچوں این اثر ترجمان خلوص الباست
هرگاه مظهر حسن قبول افتد البتہ مدار افتخار و موجب تشویق عال الحال خواهد
کردید *

مشرجم ترکی
دو قنور با فخره لی یانقو



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مطالعہ صحت صحیحہ بشریح استاد

مدخل

ہنگامیکہ بنابر آرزوئے استفادہ و استنارہ حکم ابہر و قرآن کریم
کہ در لسان اینجانب ترجمہ منقول و انواع ادوار و نوای جلیہ و اقسام و ضایعات
حکمت استوائیہ صحیحہ را جامع و شمول است کشیدہ سلک مطالعہ نمودم۔ نظم بر بے
ارادات محاسن غایات شریفہ کہ دائرہ حفظ صحت ابدان بود بر خورد۔ و چون آن
آیات مقدسہ بصورت امر قطعی الاجرا و حکم ضروری الاقفاۃ بر جملہ مؤحدین امر
و حکم فرمودہ شدہ۔ لہذا حسب السلک بصورت مخصوصہ نظر و قوت کثرت را
جلب نمود۔

پس خواستم کہ در حق آن اوامر جلیہ بسجوتہ کہ با معلومات و مکتوبات فنیہ علم
حفظ الصحتہ تعلقہ بزرگی بہم میرساند۔ بعضی مطالعات طبیہ سرد و بیاں نامم و
چون قوانین حفظ صحت الابدان بواسطہ بر این کتب سماوی تأیید و تائید گیرد۔

مطالبات صحیحہ

در آن وقت اجرا و ایفائے آن بر ہر مسلم و یا غیر مسلم تاثیر عظیمی حاصل کردہ ہمہ کہ خود را بر مراعات اجرا و ایفائے احکام آن مکلف و موظف بشمارند۔ لہذا مطالبات مذکورہ عاجزانہ ام را بصدقہ مطبوعات جلوہ گر ساختم۔ تا آنکہ بواسطہ آن ہر مسلم و یا غیر مسلم بطلانہ آن شائق و متوغل شوند۔

اولاً این یک را باید دانست کہ ضروری بودن مطالعہ علم حفظِ صحت تنہا منحصر بر بعضے کساں رائے۔ بلکہ عموم عالم انسانیت۔ و علی الخصوص حکومتِ مظلّمہ عالم را از وظائفِ مقدّسہ بسیار مستحکم لازّمہ شمرده میشود۔ زیرا گاہ گاہ میشود کہ بعضے امراضِ مستولیہ ساریہ مدّہ بر عوام و خواہن ناس بلکہ بر جمیعہ ہیئاتِ مجتمعہ بشریہ اجرائے حکم و نفوذ نموده عمران و سعادتِ شاہ را بر ہمزہ موجبِ خسارِ بیشمار ظاہری و باطنی ہمیکرد۔

لاجرم از نیگونہ امراضِ مستولیہ و بلایائے بلدیہ تحفظ و صیانت نہ چنان امر و شوارسیت کہ تنہا خواص و یا آنکہ خواص دعوام از عہدہ آن بدر آید۔ بلکہ لازم آنست کہ معاونت و نظاہرتِ عمومی ہیئاتِ اجتماعیہ و حکومتِ مظلّمہ دریں امر ہم دست یک کردہ ہمت و صرفِ مقدریت درزند۔ و این نمیشود مگر آنکہ قواعد علم حفظِ صحتِ ابدان را عموم عالم و علی الخصوص حکومتِ مظلّمہ وظیفہ مقدّسہ عمومی بشمارند۔

ہر انسانیکہ دریں عالم کون و فساد موجود باشد۔ آرزو مند آنست کہ بصحت

وسلاستی وجود و عاقبت و ندرستی بدن زندگانی و رزند۔ و ہر گاہ زندگانی
محروم از صحت بود برائے انسان آںچنان زندگانی حکم بارگران جفا آوری
را گرفته موجب نومیدی و نفرت از نعمت حیات میگردد۔ و ہر لحظہ مرگ را
بر آںچنان زندگانی مرجع دانستہ بچاکی ازاں گریبان رمانی میجوہد۔
صحت چنان کنیز حقیقت است کہ انسان قدر و قیمت آنرا بجز وقت
ناخوشی و در وقت تقدیر نمیتواند کرد۔ صحت آنست کہ مجموع وظائف عضوئی
بدن بلا زحمت و اذای و بدون صعوبت و داء بر یک سیاق و یک آہنگ استخوان
ہم دیگر بریان حرکت داشته باشند کہ ہمیں آہنگ متحدہ مطردہ مقصد یگانہ
حیات نوعی تأمین و تأمید کردہ میشود۔

بناء علی ذلک علم حفظ الصحت یک شعبہ مخصوص بسیار معتناست از فنون
جلیلہ طبیبیہ کہ از صحت عاقبت ابدان انسانہا بحث ہمہ راند۔
یعنی یک علم جلیل القدسیست کہ چگونگی وسائل تغذیل و کیفیت وسایل
تنقیص نمودن نتائج مخربانہ بعضی امراض مزمنہ مستولیہ و اسباب منع سرایت
آنہا را استخراج و تفتیش میکند و انسانہا را شرائط و قواعدی بے آموزاند کہ
بجہاں ندرستی و سلامتی پیچ و زہ عمر را دریں سیبخی سرخ فانی بسر آرند۔

ہر گاہ تطبیق این علم را بخارج بنمائیم۔ یعنی اعلیٰ التعمین بشہرے از
بشہر ہر درجہ اہمیت چگونگی تاثیر آنرا اثبات کردن بخواہیم۔ میباید سخت آن

پنچو فر نام طیبے را کہ از اجلہ صحیون و از معلمین مشہورہ دار الفنون طبعیہ شہر
موشخ می باشد و آن سخنان را در قوغرہ صبحی لی کہ در شہر و پانہ انعقاد یافتہ
بود شرح و بیان دادہ بود در اینجا ثبت و نقل نمودہ بدال اکتفا و زریعہ۔

طیب ہر محی الیہ کہ دریں شعبہ طب مشہور آفاق گشتہ بروجر آتی
ادارہ افکار نمودہ گفتہ است۔

از تحریات موشگانانہ و استاتیفات دقیقانہ برتہ بدست رسیدہ است۔
کہ از عدد بیمارانی کہ در یک بیمارخانہ داخل میشوند در ہر ۳۵ نفر بیمار یک نفر فوت
مے یابد۔ و برائے تداوی و معالجہ ہر بیمار نیز ۲۰ روز اقتضا میکند۔ پس
معلوم میشود کہ برائے ۳۵ نفر بیمار ۷۰۰ روز۔ و برائے دو برابر سی و
تج کہ عبارت از عدد ۷۰۰ باشد۔ ۱۴۰۰ روز۔ و برائے سہ مثل آن یعنی
۱۰۵ بیمار ۲۱۰۰ روز لازم مے آید۔ حالیکہ شہرے فرض کنیم کہ ۱۰۰۰
ہزار نفوس داشته باشد۔ و آن شہر از روئے حساب در ۱۰۰ نفر ۱۰ وفیات
بعل مے آید۔ کہ نظربین حساب و ظرف یکسال عدد بیمارانی کہ لاجل التداوی
داخل بیمارخانہ میشوند بالنسبہ ۱۰۵۰ نفر احباب میکند کہ برائے تداوی آنہا
نیز ۱۰۰۰ روز اقتضا میکند۔ آیا مقدار مصارفات اینقدر بیمار چہ قدر
بعل مے آید؟ اگر مقدار و جہیکہ برائے مداوات و ناکولات صرف میشود با مقدار
و جہیکہ از خود بیمار بسبب معطل اندیش ضائع میشود علی حد الاوسط یومیہ ۲ فرات

فرض کردہ شود۔ در آن حال برائے بیمارِ ان یک شهرے کہ ۱۰۰۰ نفوس را مالک باشد سنوی ۴۲۰۰۰۰ فراق صرف و استهلاک میشود کہ این مبلغ نسبت بہ نفوس آن بلد جزئی نیست۔

تا بدینجا حسابات پتخو فر تمام شد۔ حالا این نسبت کہ حکیم مومنی الیہ کذاشته است تمامہا بہ در سعادۃ استانبول نیز تطبیق میتوان شد۔ مثلاً در نفس پاک تحت خلافت عظمیٰ علی حدالادسط تخمیناً ۶۰۰۰۰۰۰ نفوس موجود است کہ یک مقدار نفوس در ہزار نفر تقریباً ۲۶ نفرویات وقوع مے یابد۔ و ہیکہ در امر تداوی و مصارف سائرہ بیمارِ ان صرف میشود۔ اگر بحساب وسطی روزانہ ۱۰ غوش فرض کردہ شود برائے ہر بیمارِ ان در سعادۃ سنوی ۱۲۶۰۰۰۰۰۰ غوش یعنی ۱۲۶۰۰۰۰ لیرائی عثمانی صرف و استهلاک میشود۔ پس ہر گاہ بر وسائل تحفظیہ و تداوی صحیحہ کہ از جانب عالی حکومت سیئہ اتخاذ فرمودہ شدہ است۔ ہمت مالی نیز منظم گردیدہ و قیات را بہ نصف تنزیل دادہ بتوانند۔ در آن وقت مالی استانبول را در ہر سال مبلغ ۲۸۰۰۰ لیرائی عثمانی تنفع و منفعت حاصل میشود۔ حالا از این حسابات دقیقہ ریاضیہ صحیحہ کہ پتخو فر ما وجہ بالا برقم آورده و ما آنرا بر شہر غوغا تطبیق نمودیم بخوبی ظاہر و ستبان میگردد کہ عمل کردن بر قواعد علم حفظ الصحہ در خصوص تنزیل عدد و قیات و تکثیر عدد نفوس و تصرف و تنسیع مال و راحت و بر قابلیت نفوس تا چہ درجہ قدر و قیمت عظیمی و تا چہ پایہ فواید و مزایاے کثیری دارد۔

و صحایف کتب حقیقہ و موافقات قدیمہ کہ از اسلاف برائے اخلاف بیادگار
باقی مانده است۔ جو پسے وصایا و نصائح صحیحہ تصادف میشود کہ این وصایا و نصائح
علی الاکثر عبارت از تشویق و ترغیب انسان ہست برائے ایفاء و ادائے وظائف
روحانیہ یعنی طاعات و عبادات کہ بواسطہ ایفاء آن وظائف انسان کسب
کمال تمدن نموده از سائر حیوانات غیر ناطقہ تفریق و تمیز مے یابد۔
حالانکہ این مسئلہ نیز از بدہیات است کہ ادائے وظائف روحانیہ بہرحت
بدنیہ و تندرستی جسمانیہ موقوف و مربوط میباشد۔

ملاحظات و مطالعاتیکہ عموماً بالفن جلیل طب خصوصاً بحفظ صحت بلاد و عبا
ممتد اثر میباشد۔ از ابتدائے شکل یافتن جمعیت بشریہ در میان انسانہا جاری
و متداول آمدہ است۔ و ہر گاہ بہ ازمنہ عتیقہ ارجاع نظر دقت کردہ شود علم
حفظ صحت الابدان را از فنون عتیق ترین دنیایم یابیم۔ چونکہ دیدہ میشود
کہ کاهنہا و برہمنہائے دین بت پرستی کہ گہنہ ترین ادیان است۔ از زمانہا
قدیم ہمیشہ وظائف صحیون و اطباء را ایفاء نموده اند۔ و بعد از ان حضرات پیغمبران
ذیشان و اولیاء و صلحاء کرام۔ و حکما و فضلاء دوی الاحتمال کہ
واضع القانون میباشد۔ ہمیشہ این خصوصیات را از زیر نظر دقت و درمناشتہ
اند۔ لاجرم از ہمیں یک اہمیت و علویت فن مذکور بحال سہولت ثابت و
واضح میگردد۔

ہر یک ازین ذواتِ متشار الیہم ترویج مرام خودشان را تلقین و امر الہی را
برازگانِ نضالِ صحیہ استناد داده باین صورت اسباب سعادت و عمران ملت
مملکتی را کہ بدان منسوب ہووہ اند بسہولت فراہم آوردہ اند۔ و در راہ ترقیہ حال
تائین استقبالِ مونیوی و آخروی بہیتِ جماعیہ بشیرتہ جدّاً ابراز خدمت کردہ اند۔
پس در راہِ صحت و مندستیِ ناس و بلاد کہ اعظم اسلاف باین درجہ ابراز
ماثر تمدن کارانہ فرمودہ اند امریتِ محقق کہ انکارِ آن خارج از دائرہ امکانست
و لے توغلات و اشتغالاتیکہ در حق مسائلِ صحیہ از روئے مطالعاتِ فنی و
نتیجہ تجارب و تدقیقاتِ علمی و عملی برائے وسایطِ لطافت و طہارتِ بلاد و سعادت
و صحتِ عباد و تحتِ اصول و نظام و قواعد و قوانین با انتظام بطرز جدیدِ وضع
واجہ اگر دیدہ است۔ از قدیم نے بلکہ اسی چہل سال باین طرف در فرانسیہ و
المانیہ و انگلترہ رونما شدہ است۔

و علی الخصوص تفحصاتِ مبتعاتِ دہکارانہ کہ در فرانسیہ پیشلِ لودی و
در المانیہ سالف الذکر پتھو فرد و در انگلترہ۔ پارکس نامان سرمدانِ صحیہ
پاستور و قوچ نام دواہیہ حکمتِ مقرون مستند بر علمِ حکمتِ طبیعیہ و علمِ کیمیا
و مشاہداتِ غرورہ بنینیہ عضویہ کہ بواسطہ آلات و ادواتِ جدیدہ الاختراع
بدیعیہ میرِ الحقولی اجراء شدہ اند۔ تحریاتِ فنیہ صحیہ را منہاجِ بسیارِ صحیح و
ایمنی کشف و اختراع گردیدہ است۔ و برائے حل و فصلِ مسائلِ جدیدہ بہتہ کہ

متعلق بحفظ الصحتہ خصوصیت و عمومیت میں باشد اتفاق آرا۔ حکومتِ محترمہ نیز نظم کر دیو
 بہ اجرا میں۔ از بسے بسے تاثر پسندیدہ صحیحہ احرازِ موفقیّت حاصل شدہ است۔
 در ہر طرف قطعہ اروپا و علی الخصوص انگلترہ از برکتِ مراعاتِ قواعدِ صحیہ
 عددِ وفیاتِ نفوس چنانچہ شاید و باید تناقصِ مزیدہ و منفعتِ وفائدہ کراں
 روح حاصل شدہ خیلے شایانِ وقت است۔ اگر در دنیا یک مملکت کہ وفیات
 در ۱۰۰۰ نفر ۱۹ و حتی نظریہ تحقیقاتِ اخیرہ ۱۸ نفر باشد انہم عبارت
 از شہرِ شہیر لوئڈرہ ۵۰ خواہد بود۔ حالانکہ در بسیاری از شہر ہائے بزرگِ اروپا
 و امریکا در ۱۰۰۰ از ۲۲ تا بہ ۵۰ نفر وفیات وقوع مے یابد۔

مطالعہ علمِ حفظِ صحت در کان قواعدِ صحیہ را از قوہ بفعل برآوردنِ ارباب
 اعتناء و دقت بہ تنزیلِ تناقصِ وفیاتِ سائر شہر ہا نیز بسے مدد و معاونت
 رسانیدہ است کہ از آنجملہ یکے نیز شہرِ ویانہ میباشد۔ در شہرِ مذکور امروزہ
 روز عددِ وفیات در ہر ۱۰۰۰ از ۳۰ تا بہ ۳۵ نفر است کہ اگر این حال را
 با حالِ صد سال پیشتر از نیش مقایسہ کنیم وفیاتِ مذکور را خیلے ناقص
 خواہیم یافت۔ زیرا صد سال پیش ازیں با وجودیکہ شہرِ مذکور نسبتِ بہ
 حالیش خیلے کوچک تر بود وفیاتش در ہر ۱۰۰۰ نفوس ۸۰ نفر وقوع
 مے یافت و ازیں مسئلہ با ایستائیں یہاںیکہ از طرف ہتہائے فنیہ تنظیم
 ثابت شدہ است۔ پس این حال از برائے شہرِ مذکور بخوبی اثباتِ میکند کہ ترقی

صحیحہ آں شہر خیلے شایانِ اہمیت و بے موجبِ شکران و محنت میباشند۔

حالا اگر بشہر شہیر قسطنطنیہ کہ پائے تختِ خلافتِ عظمیٰ است نقلِ کلام کردہ
آید بلا ترد و قبول میباید کرد کہ این شہر مینوہر برائے حفظِ الصحتہ موافق ترین
شہریت از شہر ہائے اروپا و برائے اثباتِ این تعدادِ اولِ امر حسابے را
کہ در اولِ امر قومِ گردیدہ بود در زیرِ نظرِ ملاحظہ باید آورد۔ چنانچہ گفتہ شدہ
بود کہ نفوسِ موجودہ پائے تختِ سلطنتِ سنیہ از روسے تخمین وسطی ۴۰۰۰۰
نفوس میباشند۔ عددِ وفیاتیکہ در دفاترِ سجلِ محاسنِ وارہ صحیحہ قید و ضبط کردہ میشود
سنوی بہ ۱۲۰۰۰ نفر بالغ میگردد۔ و چون بعضی کسان از اسبابِ غیر معلومہ
در مسافاتِ بعیدہ وفات مے یابند و بعضی ہم از سیبِ رعایت کردنِ تقاضا
تصرف از اخبارِ وفیاتِ متذکراتِ میورزند۔ ازاں رو طبعاً انچنین وفیات در
دفاترِ مجلسِ وارہ صحیحہ مقید نمیشود کہ برائے ایگونہ وفیاتہا نیز علیٰ حدِ اوسط
۶۰۰۰ دیگر بر عددِ وفیاتِ افزودہ وفیاتِ در سعادت را بہ ۱۸۰۰۰ نفر
ابلاغ و ہمیں اعتبار قید و حساب میشود۔

پس در ہر سال برائے وفات یافتن ۱۸۰۰۰ نفر بیمار شدن ۶۳۰۰۰
ہزار نفوس لازم مے آید۔ کہ برائے آیامِ مداوی اینہا از حسابِ ہر بیمار ۲۰ روز
۱۲۶۰۰۰۰ روز بعل مے آید یعنی برائے ہر بیمار کہ در ہر روز ۱۰ غوش
بصرف شود سنوی ۱۲۶۰۰۰ لیرائے عثمانی مصرف میگردد۔

پس حالاً چوں در میان ۴۰۰۰۰۰ نفوس سنوی ۱۸۰۰۰ نفر و قیات
 بنظر حساب گرفته شود معلوم میگردد کہ در پائے تخت سنیہ تقریباً در ۱۰۰۰ نفر
 ۲۶ نفر و قیات وقوع می یابد۔ لہذا پائے تخت خلافت عظمیٰ را یکے از شہرہائے
 موافق ترین بحفظ الصلوٰۃ می یابیم۔ چونکہ شہر لوندرو در ۱۰۰۰-۱۸ وپارس
 ۲۲ و مونیخ ۲۳ و وینہ ۳۵ و روما ۳۹ و قیات بہم میرسانند کہ در مابین
 ۳۹ و ۱۸ عدد ۲۶ را خیلے معتدل می یابیم۔ لہذا شہر مینو بہر استنبول
 در میان شہرہائے بزرگ اروپا خیلے موافق و مطابق بقواعد علم حفظ الصلوٰۃ
 می باشد۔

سبب یکاۓ ایں احوال مختصات شمال صحیہ شہرہا از چند وجوہ میسر گردیدہ
 است۔ یکے آنکہ بلدہ طیبہ قسطنطنیہ علی الاکثر بر جبال صغیرہ مرتفعہ مبنی و مشرع
 گردیدہ است کہ از نقطہ نظر قواعد صحیہ و ضعیف قوش خیلے لطافت خوا و از
 جوانب اربعہ اش ہر گونہ ریاح حیات بخشا ہمیشہ تصفیہ ہوا ینماید۔ دیگر آنکہ از
 یک طرف بوزار سپہ انبار و از یک سو خلیج صغیر و مساز کہ از زمانہائے
 قبل التاریخ تا بہ الآن بدو طرف ایں شہر مینو بہر سید قدرت مانند دو مجرای
 تنظیفات انتہائے برائے اخراج و تبعید انواع مہلکات و مضرخات داخلی
 بلورپے بدکشادہ و وضع شدہ است کہ از آثر و بصورت طبعی خدمت طہارت
 و نظافت شہر ابرا می شود و لے اسباب اصلی حقیقی صحت و سعادت مملکت مآقا

از فیض و برکت سایه عمر انوائیه حامی دین و دولت و بادی عمران و سلامت
ملک ملت ولی نعمت بے منت بادشاه فلاحون سیرتو است که در خصوص تشریف
و آماده ساختن جمیع امور خیریه و مؤسسات صحیه و تحفظیه که باعث رفاه و سعادت
تبعه صادق و شالامه شان باشد همات جهان درجات مشفقانه و تعطف است
مالا تها به سجده آورانه شان را که از ادائے شکر آن لسان بندگان عاجز و
قاصر است در هیچ زمان و آوان بیدیرنغ نمیفرمایند -

ملاحظات و مطالعاتیکه از اول نخل تا بدینجا سرد بیان نمودیم محض آنست
آن بود که تا یکد رجعتائیس از همان و طلب انظار قارئین کرام را بوضوئے مقصود
اصلی و موضوع حقیقی خود مان نموده اینست که بر وجه آتیه بر اصل مقصد نقل
کلام میکنیم.



فصل اول

در بیان لطافت و طہارت

در بیان کتب مقدسہ سماویہ کہ کتب خانہ اسلام را پیرائہ بخش قدسیت گردید
است۔ الحق کہ قرآن کریم از ہمہ بیشتر اوامر و نواہی جلیلہ را در حفظ و محنت الابدان
جامع و حاوی می باشد۔

و اما خدا اناں ارشادات و تلقیناتیکہ بہ احادیث شریفہ نبویہ در خصوص
حفظ الصحیحہ از طرف حضرت پیغمبر اخطار و تلقین فرمودہ شدہ است و موصراً از
جانب اخلاف و ابجال نجیبہ شان قرناً بعد قرن انتقال کردہ آمدہ است
آنقدر متنوع و متعدد می باشد کہ این محرر عاجز دریں رسالہ کوچک جملہ آن
قواعد صحیحہ را کہ در دین مبین اسلام حریفی بہ او اسفستن و ایفا کردن آن امر
توصیہ شدہ است جمع و گرد تواند آورد۔ و لکن علی طریق الاعجاز از نقاط مهمہ
وصلیہ آن ابتدا نمودہ از ہمہ پیشتر بحث لطافت و طہارت را کہ اس اساس
حفظ صحیحہ می باشد کشیدہ سلک مطالعہ مینمایم۔

بحث لطافت و طہارت چنانچہ در کتب فقیہ خیلہ معتنا می باشد۔

پس چنان در نزد حضرت پیغمبر خیلہ معتناست زمرہ مسلمانانیکہ ادا امر جلیلہ

منہویہ را دستور اہل اشخاص ذکر کردہ اند و احکام منیفہ شرع شریف را بخلاص البال حرفیاً
امثال مینمایند۔ ظاہر ترین و لطیف ترین نمونہ لازم الاتفاقیست برائے جامعین
خالق معال۔

اس الیاس بقائے نوعی انسانہا کہ بروئے زمین ساکن اند و سعادت
و معورتیت ہیأت مجتمہ بشریہ بہا نا طہارت و نفاقت میباشد۔
علی الخصوص تطہیف عموم بدن و بعضی اعضا را قسماً۔ چنانچہ مسلمانان ہمیشہ
بر اجرائے آن کفند۔ از لوازمات ضروریہ بصحت میباشد کہ بواسطہ مداومت
آن انسان منظر بصحت تائم میگردد و از پسے امراض سرلیہ و مستولیہ محفوظ میماند
و تاثیرات و خیمہ آن گونه امراض مستولیہ را تعدیل و تقیص میکند کہ شرائط اصلیہ
ہمہ این قواعد صحیفہ عبارت از طہارت و نفاقت میباشد۔

ہر گاہ در یکے از ممالک بعیدہ خبر و ہشت اثر و با یا طاعون و سایر امراض
مستولیہ مہلکہ را میشنویم۔ حالا با آن ممالک قطع رابطہ مناسبست و از ہر گونه تجارت
و الفت اقتلاع و مجانبت و زیدہ و حفظ و وقایہ ملکیت خود ما بجہدا اقدام نمیشود
میکنیم۔ و احوال صحیفہ قرا و قصبات و اماکن خصوصیت و امیر شہر خوانرا مانند
مکاتب و جلسہ خانہ و قتلہ و وسائرہ را در زیر نظر و قوت و اہتمام طہارت و نفاقت
گرفتہ ہر قدر تعقیدات و اہتمامات صحیفہ کہ از دست ماسے آید۔ در خصوص پاکیزگی ابدان
و مسکن خویش اجرا میداریم کہ بواسطہ این تعقیدات و اہتمامات بصحت بدنہ بسیار

از انسانها را در دائره محدود تری زیر تائین میتوانیم گرفت - و اینهمه در زیر احکام طهارت و نظافت میباشد که مسلمانان همیشه بر آن مأمور و مکلفند -

در خصوص طهارت و نظافت بدن در کلام قدیم که از اساحت و ایمان و درجه اهمیت مرآه توضیح و بیان فرموده شده است کیفیت تطهیر بدن بر آن صلاوة که در اوقات معینه ادا میسازند بر جمله مسلمانان فرض گردیده است -

اولاً - قبل العبادۃ - بوجه اصول مشروعه آبدست گرفتن است که تا تطهیر اعضائے بدن کرده نشود درست و صحیح نبودن عبادت را نقضاً بر

مومنین اخطار فرموده - اطراف بدن یعنی دستها و پائے پا را شستن و پاکداشتن طبایع قدر مفید است که هرگاه یگان فواید فنیة آنرا شرح دهیم سائتعلی

در آن باب نکاشتن لازم می آید - در عمل طیبہ آبدست اول شستن دست با را

امر فرموده چونکه دستها از همه اعضائے بدن زیاده تر و زودتر چرک میشود - و علی الاکثر صورت تکثر و سرایت امراض ساریه مستولیة بواسطه دستها بسیار بد

سرایت میکند - پس علویت ظاهره و حکمت باهره که در این امر موجود است در نزد هیچ یکه از ارباب عقل و ادب ان حاشا که قابل حرج و انکار نتواند شد -

با وجودیکه او امر جلیه اسلامیة در خصوص طاعات و عبادات قطعی المفاد است و لے بازم در دین اسلام حرج یعنی سخت گیری نمیشاید - مرصائے مسلمین که بسبب ضعف بدن و یا دیگر نقائص موریه و طبیعیه از ایفا نمودن امر مذکور عاجز

باشند از نظر رحمت دور گرفته نشده اند۔ بلکہ آنہا را برائے ایفاء نمودن وظایف وینیۃ شال ارادۃ تہلیلات کردہ شدہ است۔ وراثتائے سیاحت بسبب فقدان آب ویا بعضے ناخوشی ہائیکہ رسیدن آب برائے آل ایراث مضرت نماید فعل تیمم امر گردیدہ است۔

ثانیاً۔ فعل نطافت و طہارت برائے تلاوت و بدست گرفتن قرآن کریم برائے مسلمین امر شدہ است۔ کہ اولاً ہر مسلم میباید قرآن کریم را تلاوت نماید و تلاوت نمیشود مگر آنکہ خود را طہر و پاک سازد۔

ثالثاً۔ غنیمت حرمین محترمین برائے ہر مومن فرض شدہ کہ ادائے غنیمۃ حج نیز بدون طہارت و نطافت ہیچ صورت جائز نیست۔ و اگر یک مسلم خواہد کہ لاعلی یقین اختیار سیاحت دور و درازی نماید باز ہم طہارت برائے او مستحب است۔

رابعاً۔ ہر گاہ بر وجود چیزے مکروہ و ناپاکی تماس نماید در عقب آں طہارت و نطافت کردن ازاں ضروری است۔

خاصاً۔ غسل اموات نیز امر گردیدہ است کہ قبل از غسل اموات و بعد از آن برائے غائل نیز غسل و طہارت لازمست۔ و در عقب تماس بہ لاشۃ حیوان و یا بوجود انسان میتے کہ غسل نشدہ باشد در وہب تفسیح نہادہ باشد طہارت و نطافت لازم مے آید۔

سناہ سگا۔ بعد از سکرو امتثال احوال نیز طہارت ضروری است۔
 سابعاً۔ بعد از اجرائے حاجات و وظائف بدنیتہ متنوئہ کہ عائد و راجع
 جنسین باشد۔ کہ فعل قبول و لغو و جمع و غیر ہم داخل آنت۔ ایفائے
 طہارت و پاکی کردن مر اہل قبلہ را از جملہ ضروریات است۔ علی الخصوص محسنات
 حکمت کیات صحیہ کہ در خصوص این امر اخیر شال میباشند آنقدر فواید و منافع را
 در بردارند کہ محالست۔ جلب نظر قارئین طبابت قرین را نمایند۔ و گسائی کہ در
 اجرائے او امر صحیہ مذکورہ خست یا راعاض و قصور روا دارند آخر الامر دوچار
 مصائب و امراض گونا گونی میگرددند کہ از طرف اطباء حاذق بہ تجارب عدیدہ
 فوائد و محسنات این اعمال طبیہ مشاہدہ و بموجب تقدیر و انتہاء شال شدہ است۔
 و الحاصل در شریعت مطہرہ احمدیہ طہارت و نظافت متمم نعمائے عظام
 سبحانیہ اعتبار شدہ است کہ بدون آن بہر نعمت نسبی و غیر تمام شمرده میشود و حی
 الہی برائے طہارت و نظافت جلد و اہتمامات متفرعات آن ناطق و آمر است۔
 تفنید و اہتمامی کہ در خصوص جلد بعمل آید از نقطہ نظر صحت و مقصد بہتہ
 صحت را تأثیرین میکند۔ اول آن بالذات نظافت خود جلد است۔ ثانیا استحصال
 سخونت جلد است برائے مقاومت نمودن بتاثرات خارجی۔ کہ باعائہ این
 چیز از یک طرف بدن ما از ہر گونہ چرک و ناپاکی کہ قسم خارجی آنرا استیلا میکند بمانی
 سے باید و از دیگر طرف از تاثرات جوہ خارجیہ تا فریاب نیس گردد۔

در نزد اسلام تطہیر بدن گاہ عمومی ہے باشد و گاہ خصوصی۔ عمومی در ہر ماہ
چند بار استحمام است کہ عموم بدن را تطہیر و تنظیف میکند خصوصی در ہر روز
چند بار آبست گرفتن است کہ بعضی محلات خصوصی بدن بدار تطہیر میشود۔
و این آبست گرفتن نیز ہے باید کہ خود انسان بالذات بلا واسطہ غیر از الیقا
بنماید مگر آنکہ بنی بر عذر شرعی خود انسان آن وظیفہ مقدسہ را ایفا نتواند۔ در
طہارت خصوصی یعنی آبست گرفتن غیر از شستن روئے و دستہا و پائے با
شستن بینی و دہن و دندان باین داخل است کہ فواید و محسنات تطہیر این اعضا
را علم حفظ صحت ابدان تا بحکم درجہ اہمیت و دقت توصیہ میکند۔
در شرع اسلام کیفیت طہت کہ در سہ ماہ برائے طائفہ نسوان عارض
میشود نیز از نظر اعتبار دور گرفته نشدہ چونکہ در آئنائے وقوع حادثہ مذکورہ
از بسا سبب روجبیہ قطعاً توقی و پرہیز نمودن امر شدہ است کہ اہمیت صحیحہ
فوق العادت و صایا و نواہی مذکورہ را فراموش کردن خیلے حق ناشناستی۔
دریں فصل کہ علی العموم از طہارت و نظافت اینائے بشر و از تحفظ بعضی
امراض نہاریہ و مزمنہ بحث را ندیم۔ از تذکار عمل بسیار مستحسن سنت کہ
جدیت و اہمیت صحیحہ آن بصورت مخصوصہ از طرف وجدان ماقبول مہدق
میباشد نیز خود داری نتوانیم نمود۔ زیر پوست پارہ کہ قسم حشقی اکت تناسلیہ
مرداں راستہ نمودہ و در لسان طب آنرا خلفہ ہے نامند و سنت شریفہ

آنرا قطع و از آله میسازد و بوجوای غلفه استعدا و ابتلا پنج نوع امراض را در وجود انسان
جمل و از آله آن از این امراض پنجگانه نوعاً انسان را خلاصی میبخشد و این سئله
امروزه روز فقا و در تحت تصدیق اطباء گرفته شده است - امراض مبعوثه اینهاست -
ذات الحشفه - ذات الغلفه - ذات الحشفه والغلفه - تصنیق قدیمی - تصنیق غلفی نیست
که اسلامیات بسبب فعل نتمان از این بلا در امان میباشند -
شرع اسلام و علی الخصوص احادیث شریفه که از آن ضبط و نقل گردیده در حق طهارت
و نطافت طفل نوزاد نیز بحث رانده است - طفل نوزاد چون از رحم مادر خروج یابد
حالا آنرا غسل دادن و طهارت و نطافت بدن ثنای را قطعاً از نظر وقت و در وقت
امر و توصیه فرموده شده است - فی الواقع نوزاد اینک ضعیف البنی و مستعد الامر
باشد و حیات ثنای فن طب نیز بجز طهارت بدن و نفاست غذا و دیگر چیز توصیه
نمی کند -

اسلامیت در خصوص کسوه و لباس نیز تجویز مسامحه فرموده است - قیافت
ساخته و قار و نظافت جملی اطوار را مردود و مقدوح و پوشاک اتمت را در واره آداب
و تربیه مقبول و محدوح اعتبار فرموده است - حضرت پنمیر و ائمه کسوه شریف خویش
مالزمه نظافت و طهارت را کم فرموده حتی در یکم از احادیث شریفه اشارت
بدین معنی موجود است که جناب حق یکسانیکه در خصوص کسوه و لباس اسراف و مسامحه روا
دارند توبه نمیفرماید - این است که در خصوص اشیا بے مالزمه طهارت و نظافت و سائل

ادب و صحت صراحتہ اہل ایمان را امر و توصیہ فرمودہ اند۔

شرح اسلام در امر محافظہ حسن و جمال و ادب و کمال مخدرات اسلامیہ را نیز مقتید و وظیفہ دار گرفتہ است کہ اہم حسن و جمال را نیز بر طہارت و نظافت بدن موقوف فرمودہ اند۔ خاتون ہر آن قدر کہ حسنا فرض کردہ شود ہر گاہ از نظافت طہارت محروم باشد ہیچ شہہ نیست کہ ہدف استحقاق و جالب نفعین و متکراہ خواہند بود۔ تنبیہات جلیلہ کہ در حق طراوت حسن و آن طائفہ ناز کہ نسوان وارد آمدہ مرئوس و وابستہ نظافت و طہارت حفظ اصحتہ جلد است کہ تنبیہات سبوت عنہا از نقطہ نظر فن حاضر قیمت را تخصی می باشد۔

والجمال و دین مبین احمدی بتطہر شکر ان عظیم می بینم کہ آب شہاد و او انیکہ متعلق بمطہر باشد نیز عطف لفظ وقت فرمودہ شدہ آن آواز نے از ہر نوع د جسے کہ باشد و بہر گوئی چیز کہ تلوث شدہ باشد اول با خاک پاک مالیدہ و بعد با آب سہ بار شستہ و تطہیر کن از لوازم ضروریہ نیستہ اند و یکے نیز از لوازم طہارت اسلامیہ است کہ بالجلہ اشیا نیکہ با چیز ہائے ناپاک و مکروہ و یا سوادیکہ تصفیہ کردہ باشد و یا با تاسیس دین حیوانات ناپاک تلوث کردہ باشد مکروہ شمرہ میشود۔

فصل ثانی

در بیان آب

برہمہ کس معلوم است کہ آب یکے از عناصرِ مُہمّہ است از برائے حیات و بقا
نوع انسان۔ آب کہ بدیں درجہ حائزِ اہمیت گردیدہ تنہا برائے این فیت کہ بہترین
وسائلِ تطہیر تہ می باشد بلکہ اہمیت یگانہ آں برائے آنست کہ ہر چیزے را کہ برا
بدل مای مخلّ بدن در معدّہ خویش داخل مینائیم۔ اولاً از آب است مختصار و آمادہ
مے سازیم و از طرف بدن ماییز بسبب آب قبول و امتصاص میگردد۔ پس علی العموم
اشیائے غذائیہ را آب بجل مے آورد و اغذیہ کہ خود ما از حاضر و ہتیا میکنیم خیلے
مقدار آب را حاوی می باشد و چوں ازین نقطہ نظر دیدہ شود معلوم میگردد کہ آب
در خصوصِ ادارہ حیات حیوانیہ یعنی در امر تغیش و تغذی اہمیت بس عظیمی دارد۔
یک شہرے کہ آب آں بسیار مہذول و فراواں باشد نسبت بشہر کہ کم آب بود
بحفظِ صحت خیلے موافق تر و حسن استعمال آں مدارِ سعادت و راحت بنی بشرست۔
در شریعت اسلام از برائے اجرائے طہارت و ایفائے عبادت مہتممین
و سایر آہست۔ ہا برین انشاء نمودن چشمہ ہا و سلسیلہا و حوض نمودن چاہ ہا و کشیدن
جوا از اعمالِ حسنّہ بسیار ذی ثواب مہم و نہت و محابِ خیرات و مہمّاتے کہ برائے

عباد اللہ میں گو نہ اعمالِ حسنہ آبِ تدارک کردہ و میکنند وائما ذکرِ شان بخیر یاد کردہ
 شدہ و میشود۔ و در حق آب کہ یکے از بخشایش ہائے عظیم صمدانیت است مساکنان
 رُوعے زمین را امر شدہ است کہ برائے این نعمت دایما بدر بار پروردگار عرض عبادت
 و ایفاءے شکر و محبت نمایند۔ وہم ذکر و میان فرمودہ شدہ است کہ برائے حیات
 ارض و انسان و حیوان و نبات آب را جوہر بسیار عزیز و گراں بہائے خلق فرمودہ اند
 در بسیار جا ہائے قرآن عظیم از درجہ اہمیت خدمت آب کہ در حق توحہ انباتیہ
 ارض مہیات انسان و حیوان بکار مے آورد و بحث و بیان شدہ است۔ احکامِ حلیہ
 مذکورہ پچول از امر معلومہ و مسلمہ میباشد۔ لہذا درج آزاد ریخا عینا لزوم دیدہ نشد۔
 حضرت پیغمبر در حق آبیکہ ال ایمان آزا برائے شرب و طہارت استعمال میکنند فرمودہ
 است کہ حضرت پروردگار را بشکرا نہ این احسان اعلا و این نعمت عطا عرض عبادت
 و منت باید کرد چونکہ اگر اللہ تعالیٰ ارادہ بفرماید و رآن واحد این آب خوشگوار را
 بہ آب شور نکازد اسے تحویل میتواند داد۔ پس بر این کلام معجز نظام ہم جمیع مسلمان را
 بعبادت و شکر آن دعوت فرمودہ وہم خاصیت و موافق صحت بودن آن جوہر
 اعز را ایما فرمودہ۔

فی الحقیقہ پاک و خوشگوار بودن آب از برائے صحت و تندرستی بدن و اسطہ
 مشرقیہ بسیار ہمیتست زیرا کہ آب شور نہ تنها برائے نوشیدن بلکہ برائے امور و لوازم
 سائرہ بتیہ نیز غیر نافع و بیفائدہ میباشد۔

از نقطہ نظر صحت چوں دیدہ شود برائے انسان کہ خواہ مریض باشد و خواہ بحال
صحت بود و محرومیتش از آب لازم المقداری داعی تہلکہ و مضرت عظیمی میگردد و در مابین
فقدان آب خوشگوار لازم المقدار و مبدولیت آب طوط العیار هیچ فرقی نیست
چونکہ ہر دو صورت منشا و مبداء امراض متعدّدہ ہلکہ میگردد و نتیجہ صحت و تندرستی
حاصل نمے آید۔ بنا برین حکومت مدنیہ و با خصوص حکومت ہندیہ دامہارائے مبدول
دشترن آب پاک خوشگوار و اسالہ نمودن آنرا در قرا و اماکن شہر با عطف نظر وقت
و اہتمام دہشتہ میدارند۔

فصل ثالث

در بیان ماکولات

در شریعت مطہرہ احمدی اکل بعضہ ماکولات حرام۔ و ارکان تقیداتیکہ در
باب باید بشود تعیین و تحدید و از ہمہ جہت جدیت و اہمیت مسئلہ ماکولات بصورت
مخصوصہ توصیف و تعریف فرمودہ شدہ است۔ و چوں بدین غذا تعیش نوع انسانی
غیر ممکن میباشد۔ لہذا غذا یکے از بہشت شہائے عظیمہ ربانی قبول و اعتبار گردد دیدہ است۔

در قرآن کریم از انواع حیوانات ارضیه و انواع اشجار و چمن و زیتون و انجیر و غیره
و غیر هم مذکور گردیده است - و تناول اقسام گوشتها چون گوسفند و گاو و سگ
حیوانات بزرگی و بحری که قوه غذائیه شان معلوم نام است اکل شان مجاز و عداوتشان
تعریف و تقدیر گردیده - علی الخصوص اکل لحوم را که خیلی مغذیست بصورت مخصوصه
برائے عموم مسلمانان از جانب پیغمبر امر و توصیف فرموده شده است -

چونکه انسان از نتیجه اشتغالات مادی و مصنوعی که دارد هر روز انسجه مصنوعیه بدین
تغیر و تبدل نموده بتغیر و تبلیض آن محبوبضات حاصل نمیشود مگر به خوردن گوشت
علی الخصوص **بجمله اغذیه را که** **انسان مغذی**
بتجاریه

مکمل قدیم
در باره باشد و هم

درین عالم پرده غایب است و دائم نوعیت است و حال آنکه انسان از اینها بواسطه کسوف و لباس را
مقبول شدن و مرغوب گشتن ظاهری خودشان از بزرگ نظر دست گرفته و برائے
استقبال خوش شکلی و پرچمپی خواجه خودشان بذل غیرت صرفت و زریه
را حق حقیقت خود و بتوکل لباس را قطع و ملاحظه کرده اند و بدین سبب از

گلوئی آزار بریده خون آزار از بندش اعراج بیناید که بعد از آن اکل آن حلال و مجاز میگردد
و نظر طب نیز این عمل خبیثه شائسته و ممدوح است زیرا موجود دوم در لحم دائمی نفرت و
موجب مضرت میشود.

صحت اصابت جمل این احکام فقا و حکمه در تحت تصدیق و آمده است علی الخصوص
حکمتی که در حرمت لحم خنزیر میباشد و نظر علم حفظ الصحة خبیثه است غلبی را حایز
میشود. زیرا مرضی که آزار و دشمنی خوانند بالخاصه از اکل لحم خنزیر متولد میگردد.
این حیوان طبعاً نیز مضر و راست که با حسن جلیل مذموبه سائفه بلبعیه نیز و ساز گردیده
نظر نفرت اسلام را بحدی جلب کرده است. لکن از آنکه این نیز سینه بلامیان از
ماه شمس که در سینه است که محمدیان و لایستایان ایشان اکتساب
مقتصد اصلی صحت و تندرستی که مذکور گردید عیاناً مشاهده میشود. چونکه ایشان را
البسه واسع و فراخ را مقبول میدهند اشتند.

حال آنکه بایان بنا بر فکر می که برائے زینت و حسن پیدا کرده ایم. پوشیدن البسه
کشاده و فراخ را منافی زینت و زینت دانسته علی العاده تا بقدریکه از دست ما
بیاید البسه را تنگ و ضیق اعمال میکنیم و بدین بلائے زینت حقیقت صحت را سراسر
فراستش کرده ایم و بیکمال تأسف مجبوریم برینکه بگوئیم که البسه تنگ و با هم چسبیده
غیر از آنکه وظائف تنفسیه و سیلان دم را مختل و مضر میسازد و در زمستانها ما را از تاثیر
سرمای نیز محافظه نتواند نمود. زیرا در نزد حفظ الصحة و علی الخصوص تجارت و مشاهدات

پنچ فرشتہ شدہ کہ البسہ را دما و اسع و فرخ باید ساخت علی الخصوص در موسم
 تناسی باید کہ تنگ و بدن ملصق نباشد چونکہ ہر گاہ البسہ تنگ بہ بدن چسبیدہ
 باشد برودت کیسہ بر پوست بدن مآتمام تر تاثیر میکند۔ و چون واسع بود در آن وقت
 برودت را سبب بدن مآثر میدہ ہوائے خارجی بارو کہ از مسامات البسہ میدہاید
 اول یکسہ طبقہ حارہ ہوا کہ در مابین جلد و البسہ از حرارت طبیعیہ بدن حاصل شدہ
 است بر خورہ تاثیرات شدیدہ ابتدائیہ اش را تعدیل تہوین مے نماید و بدین ط
 تھاس ہوائے بارو خارجی بجلد ضرر مے نمیرساند۔ پس برائے حصول این مقصد
 البسہ میباید فرخ و کشادہ ساختہ و پوشیدہ شود۔

البسہ و مساکن چون ہر دو بیک مقصد خدمت میکنند و مخصوص برائے
 محافظہ بدن ما از تاثیرات خارجیہ طبیعیہ ہوتیہ میباشند لاجرم چنانچہ طہارت و نظافت
 البسہ مطلوب و ملزوم افتادہ کہ لک طہارت و نظافت اماکن نیز واجب و ضروریست
 چنانچہ برائے ساختن البسہ خودمان کہ موافق صحت و ادب و دہشت دار بود
 آں جہد میکنیم پھماں برائے انتشار کردن خانہ بائے خودمان نیز مے باید سعی کنیم کہ
 از مواد متین و مطابق حفظ الصحت بنا سازیم۔ در احکام شرع اسلام بخصوص اماکن از
 قواعد لازم الاعتبار صحیحہ بحث رانده شدہ است۔ حتی اگر مستند بیک عذر شرعی
 کسی مسجد رفتہ نتواند برائے ادا ساختن نماز در خانہ امر شدہ است کہ طہارت و
 نظافت طبیعتی از لوازمات ضروریہ آن خانہ کہ در آں نماز خواندہ شود میباشد۔

و این مسئلہ چون بمسئله آتی الذکر متعلق است لهذا زیادہ بریں دریں باب سخن
نرانده بمسئله آیتہ نقل کلام میکنیم۔

فصل خامس

در بیان زمین است

در علم حفظ الصلوة برائے زمین بسیار بحث ہائے دود و رازی جاری شد
است۔ حکیم بن جوزی فرماتا کہ اگر آتش بوقت نمودہ کہ خیلے مدت باین مسئلہ اشتغال
و مزیدہ است۔ آخر الامر اثبات کردہ کہ نظر بنوع ترکیباتیکہ زمین ازاں بوجود آمدہ است
علی الاکثر منبع انواع امراض بہا نما زمین است بار میشود۔ مادامیکہ حقیر ہائے تحت الارض
بر بدن ما گوناگون تاثیرات اجرا میدارند سطح زمین نیز جو صفت ہستی بشر میباید کہ
ہمچنان تاثیرات حاصل کند۔ شریعت احمدیہ چوں کہ بر عبادت است لهذا پاکیزگی
و پاکیزگی ہر آن ایفاء فریضہ و عبادت کردہ میشود بہر اہل ایمان لازم و لازم بشماردہ
شده است۔

مقصود حلیہ کہ دریں امر موجود است بسیار است جدیہ و تحقیر را جامع و جامع

زیرا معلوم است که همه امراض مزمنه از ناپاکی زمین و علی الخصوص از محلاتیکه مجمع ناس
میباشد ظهور و بروز نموده بخوار و حوالی آن انتشار و سرایت میکند پس اگر زمین یا
محلات مجمع الناس مانند بازار یا جمیع شریف و امثال آنها از نظافت و طهارت
محروم باشند تکثیر و تضاعف یافتن امراض ساریه پدیدار و علی الخصوص اگر جمیع مزبوره
موتقائیز بمحلات ناپاک یعنی در ممر انواع مزلات و مزخرفات واقع شده باشد همگانه
امراض مستولیه تاچه درجه کسب و خامت کردنش امر باهر و آشکار است اگر تاثیر حضرت
آورانه سطح زمین ناپاک را نقطه قیاس محاکمه اتخاذ نمائیم طهارت سطح زمین را از نقطه
نظر حائز اهمیت و وقت می یابیم

آنگاه ناپاکی سطح زمین باعث اختصار یعنی تفتیح مواد حیوانیه و یا نباتیه
گردیده جو هوایکه ماراد اثر امارا حاطه داشته است ازاں سبب تعفن پیدا کرده
خواص طبعیه یعنی حیادت جو هوا را که مایه حیات است اخلال و افساد و در هر دو سطح زمین
در مواضع امراض مستولیه همگانه اجرائی احکام داشته باشد صحت عمومی را ایراث
مضررات خارج از اعتداد می رساند

ثانیاً موجب تعفن آب میگردد چونکه آب بائی که بشکل باران نازل شده تا
سطح ارض نفوذ و دخول میکند مواد متعفن ناپاکی که بر سطح ارض موجود است
می برد که باین حال خاصه آبیکه از زمین و شیم برهم متغیر میگردد و فساد بسیار
ناخوشی بائی ذی اهمیت میشود (از باب مراقب که در حق آب میخوانند و باید دانست

حاصل نمایند بقالہ کہ در نمبر دوم جویدہ فنیہ موقوۃ طبعی و استہجاری نام از طرف میرا لائے عزت مآب "بونخوکی بیگ" نشر گردیدہ مراجعت نمایند۔

ثالثاً۔ تصحیحات مذکورہ طبقہ سطحی یعنی بالذات روئے زمین را تعین و نظر بہ ترکیب و درجہ رطوبت زمین کم و بیش بہ طبقات سطحیہ و عمیقہ آن ایراث عفوئت میکند تا اثرات متوالیہ ہوا و آب و زمین فنانیز آشکار است کہ کلمات حکمت غایات حضرت پیغمبر کہ در حق آنها صادر گردیدہ الیوم تسلیم کردہ عموم صحیحون میباشد۔

مادامیکہ شریعت غوائے احمدی اہل ایمان را غیر از بعض محلاتیکہ استثنا یافتہ است بر ہمہ جا و ہر موقعہ باجرائے اطاعت و عبادت مجاز و مأمور فرمودہ است۔
از اں رو پاک و طاہر و شستن جملہ زمین ممالک اسلامیہ را از قبیل لازم غیر منفک حساب باید کرد۔

معنائے زمین ظاہر و در نظر حفظ صحت آنست کہ از ہر نوع مادہ متفسخہ متغیرہ و از کافذا القاضیات کہ از صنائع بشریہ تحصیل شدہ باشد آزادہ و مبرا باشد۔ چونکہ آن چنانہا تاثرات مضرہ کہ بہ یک شخص صحیح المزاج اجرا میدارد تا بحال با وی تکون بسیار اراضی بہ گردیدہ کہ ہمہ آنها در تحت تصدیق آمدہ اند۔

فصل سادس

در بیان ضیاء است

ضیاء برائے ہر انسانیکہ خواہ صحیح الوجود ہو یا آنکہ مریض باشد یک نعمت عظیم گران بہا شمرہ میشود۔ انسانہائے کہ در ابا کن تنگ تارے کہ بقدر کفایت ہوا وضیاء دماغ داخل نمیشود سکنی دارند ہمیشہ زرد و زار و ضعیف البنیہ و بیکار مے باشند۔

ادماے کہ از شعلہ شمس روشن و پُر نور باشند اقامت کنندگان آنچنان اذائق بشوق و فیض و اذائقہ بالعکس اُن بود نشیندگان اُن مغرم و مکرر مے باشند شرع شریف محمدی اہمیت ضیاء اخیلے بزرگ و اعلا کردہ است۔

شمس سبب حرارت شمعاعاش از موثرترین عوامل صحت شمرہ میشود۔ آتش نیز چوں مالک بر خاصہ تخریب و امحا کردن ہر نوع ہوا کہ یہ الرائحہ متعفنہ میباشد لہذا انوار کان جدیہ صحیہ معدودہ است۔

دریچہ تاثیرات محسنات غایاتے کہ ضیاء و حرارت بر مواد و مضر صحت بشر اجرامی از آب قدر کہ در شریعت احمدیہ تقدیر و تجل شدہ است در دیگر پچ جلتے مصداق نظر نمیشود۔ امروزہ روز هیچ فرد آخریہ نیست کہ ازین یک انکار نہ تواند نمود کہ آتش زمین

وسائے است از برائے تخریب و امحای مواد متعفنہ و ضعیفہ تا اثیرات غلیظہ وارد برائے
بقائے استمرار انسان و حیوان و نبات۔

فصل سابع

در بیان مُسکرات

سالکد نشسته و مجلس عمومیہ کہ برائے تذکر اتخاذ بعض تدابیر نافذ و حق سوتیجالات
مشروبات کو لیمہ یعنی مسکرات و اسو پچہ کہ انعقاد یافته بود۔ یکے از عقلائے انگلیز
مستند بر معلومات مدنیہ استاتستقیہ بیان نموده بود کہ الہی انگلترہ سنوی یکصد و
سی ملیون لیترہ الکحری برائے نوشیدن مُسکرات صرف و استہلاک مینماید۔

اینقدر مبلغ کثلی کہ مانند هبل و منشور از ثروت الہی کاستہ شدہ بدریائے
پر ضرر و ہبائے شراب و عرق و امثال آنچنان زہر ہائے ہلاک میریزد نہماخصر
ضرر مالی نیست بلکہ ضرر ہائے کلی کہ بر حیات و صحت آنها اجرا میدارد۔ صد چند ہا
میباشند چونکہ سوء استعمال مُسکرات غیر از آنکہ منشاد و مورت بسے امراض عدیدہ میگردد
آنچنان لاعنی نشد و وقت ہر نوع ناخوشی ہمیشہ بود۔ یعنی اگر یک شخصے کہ مُسکرات را

استعمال نکلے و مہتابائے فرحنے از امراض کہ در مجال مرض برائے شخصے مستعمل المسکرات
خیلے شدید تر و قوی تر بعل مے آید و زان رو چوں بالیتا تسبیقاتے کہ از طرف
کوینہا مے سیکورت تنظیم کرده شده است نظر کرده شود معلوم میگردد کہ مدت عمر
بادوہ نشان نسبت بہ مدت عمر کسانیکہ از ان عمل پر سیر داشته اند خیلے قیصر تر است
و بنا برین سیکورتہ حیان مذکور از سگورت نمودن بادوہ نشان اقلع میدارند و
بسیگورتہ نمودن حیات کسانیکہ از استعمال ہر نوع مسکرات اجتناب داشته باشند
و یا آنکہ مسکرات را بدرجہ اعتدال استعمال نمایند بشرط بسیار اہونے مساحت بنمایند
پس باید دانست کہ مسکرات کہ اس عامل انگیزی آنرا بہدیہ شیطان تعبیر نموده در
شرعیات اسلام عموماً حرام کرده شده است بحیثیت مائے مخصوصہ کہ در حکومات غریبہ
یعنے اور و پادریں آیام برائے منع نمودن اہالی را از سوء استعمال مسکرات تشکل یافته
در بروز سعی و جہد بلوغ بعل مے آرند۔ و برائے حصول این مقصد انواع مجالس و
انواع مولفات و مجازات ترتیب داده اند۔ حالانکہ اسلامیت این مسئلہ بہتہ را
از ابتدا مے گلشن نظر اعتبار گرفتہ استعمال مشروبات کو لیہ را انصافاً حرام فرمودہ است
(آیا غیب نیست کہ عقلا مے اور و پادریں قدر مسائل فشی و علوم عالیہ گراں بہا
اقتدار و مائے ایشان انکار نمیشود۔ در حق این مسئلہ و مثال این مسائل از استفادہ
غفلت خویش ہنوز حالاً بر مے خیزند ۱)

امراضیکہ از سوء استعمال مشروبات کو لیہ متولد میشود۔ بر کسانیکہ طبیب نباشند نیز

معلوم و مبہون است۔ لہذا از تعداد آنها صرف نظر کردہ تنہا بدیں چند افعال خبیثہ کہ سبب یگانہ آں نوشیدن اتم الحماہست است اکتفا و زیدہ میگوئیم کہ ماعد از امرض و از سقیم کو ناگون بسے جرائم و جنایات عدیدہ مانند قتل و جمح و اتحار۔ یعنی خودکشی بتجنس یعنی دیوانگی و بسے علل و سقام را مبداء و غشا یگانہ ہما سور استعمال ہیں مشہدین بعینہست۔ حالانکہ مرض صلب الہدوی یوانگی و مثال آہن تنہا بفرس خود خاثر اللیل و النہار باقی نے بلکہ در اولاد و انسان ادا نے نیز حکم میراث غیر الانفکاک کی را گرفتہ باعث انقطاع ذریعہ آہن میگرد۔ کہ ازاں روستوجب و سبب انقراض و انحطاط نفوس قلیتہ کہ بدان منسوب است گردیدہ ظاہر ادا باطن متہم و مجرم میماند۔ در یک تلے کہ مشرب مسکہ قلیل الاستعمال است آن تلے نسبت بہ تلے کہ مستعمل آن زہر پر وبال است توانا تر و قوت مند تر میباشند کہ سانیکہ و خصوص مشروبات کو لیۃ مسکہ زیادہ بریں معلومات گرفتہ آرزو داشتہ باشند بہ (عشرت) نام اثر فواید گستر دوکتور حسین خلقی بیگ مراجعت فرماید۔

امیون و چرس و بنگ امثال آن کو نہ کیفیات زہر آلود نیز در زمرہ مسکات و خل است کہ مضرات آہن نیز از درجہ مشروبات مدہشہ کو لیۃ پاکم نمی آورد بلکہ تفوق ہم میکند۔ و استعمال مجملہ آہن را شریعت غرائے احمدی قطعیتاً منع نمودہ است۔

فصل شامین

در بیان مناسبات ازدواجیه

در این اقربا و تعلقات بسیار نزدیکی مانند خواهر و خاله و عمه و امثال آنها که مناسبت ازدواجیه ممنوع گردیده تنها یعنی بر اسباب مصنوعیت بلکه حکمت صحیحیه و نه تنهیه نیز در آن موجود میباشد زیرا احتمال دارد که بعضی امراض مزمنه که در اعضا شوکیب خاندان نسلاً بعد نسل توارث نموده باشد بواسطه مناسبات ازدواجیه آن خاندان با یکدیگر نشان آنگونه نقائص معنویه و مادی به اطفالی که از آنها تولد میکنند ارثاً انتقال کرده جزودی موجب القراض و معلولیت دائم آن عالم گردد. و هرگاه مناسبت ازدواجیه با اقربا و تعلقات بسیار نزدیک وقوع نیافته با دیگر خاندان دور تر بعمل آید عکس این مسئله ظاهراً نمیکند یعنی نقائص مذکوره در میان خلقت یک دایره محصور نمانده قرناً بعد قرن آن معلولیت تدریجاً از قوت و شدت بر افتاده خلایق آن عالم از مصائب مستقبله تخلیص یابند مقصد یگانگی از ازدواج همانا تمهید عرق و محافظه نوعیت و سرمدیت بشر میباشد که احراز نوعیت محصول این مقصد موقوف بر پیدایش و نمایش اولاد و حفاظت است که مکمل الاعضاء و صحیح الوجود و از انواع نقائص مادی و معنویه ارثاً سالم و مبرک باشند.

پس در حق این مسئله که فکریاں را خیال مشغول داشته در شریع اسلام بحال شدت
 قانون بسیار معقول و معین وضع شده که آنهم عبارت از منع نمودن ازدواجیت با
 مادر و خواهر و عمه و خاله و دایه و شیر با هم خورده و خوشداشتن و زنی که در تحت نکاح پدر
 بوده باشد و دختریکه امانت در زیر حمایت کسی درآمده و او ولی آن شده باشد -
 و زنی که علم حفظ الصحه این نبی طلیخ تاچه درجه عالی و ذی قیمت و چه پایه عالی و
 ذی اهمیت یک نبی است *

فصل تاسع

در بیان دفن اموات است

در شریع اسلام در حق دفن اموات نیز ملاحظات و افکار صحیحیه مشاهده میشود -
 چونکه اسلاف اموات را غسل و تطهیر کرده دفن میکنند و بدین سبب حکمت صحیحیه بسیار
 خوبی بعالم نشان میدهند چونکه بمنزله استعمال آب برائے منع تفسخ موتی طبیعیه
 واسطه مقصود تعفن می باشد و نیز در اسلام طهارت با غسل آنقدر مهم است - هرگاه
 آب پیدا نشود استعمال خاک پاک نیز برائے وسائط تطهیر بدن و سایر چیزها مجاز است

در شرح شریف در حق قبر نیز صراحت موجود است۔ قبر کی میت در آن دفن میشود
 مے باید کہ عین و محدودار باشد۔ پس ہر گاہ بحال اہتمام دریں امر وقت شود محسنات صحیحہ
 آں وارستہ قید و ایضاح یافتہ میشود۔ چونکہ جسد انسان کہ از روح آزاد و از حیات علی
 گردد بنابر امر الہی بقوانین طبیعیہ تابع شدہ تفسخ و تعفن حاصل میکند و از آن تفسخ
 نیز بعضی غاز ہائے مضرہ پیدا میشود کہ آں غاز باینز حیادت ہوا و صحت سکنا مے
 ممالک بلاد را اختلال و اضطراب می کنند حالانکہ قبر بر آنقدر کہ عمیق باشد خروج و انتشار
 غاز ہائے مضرہ و اختلال و تعفن ہوا مے محیطہ نیز بہاں نسبت قلیل میشود۔ بناء علیہ
 عمیق بودن قبر تنہا امر شدہ است و ہم مبنی برہیں اسباب است کہ در بلاد اسلامیہ
 قبرستانہا علی الاکثر در خارج سو شہر بنا میشوند۔ اینست کہ شرع اسلام این تعالیم صحیحہ
 را در پیش نظر وقت گرفتہ در تلقین و صیایا مے صحیحہ بر آنست تجویز سامعہ نفرمودہ است۔
 یک عادت حسنہ دیگر نیز در خصوص دفن اموات در اسلام شاہدہ میشود و آنہم
 برائے تأمین مقصد مذکورہ کامل مے آید و آں عبارت از انتخاب قبرستان است۔
 در محلات مرتفعہ و کاشتین در حقان علی الخصوص درخت سردست در میان قبرستانہا
 چونکہ درخت ہائے سردسبب ایچہ بستمید کہ دارند مانع میشود از انتشار غاز ہائے مضرہ
 کہ در تفسخ اجساد حاصل مے آید۔ و محلات مرتفعہ نیز مانع اختلال ہوا مے داخل بلکہ
 میگرد۔ کذلک دیگر عادت طیبہ طبیعیہ اسلامیہ آنست کہ بعد از ابقائے میت را
 در قبر بر روضے جسد کا فور مے پاشانند۔ کا فور چوں خاصہ دافع تعفن و مادہ عطریا

حاکمیت از یکجہت رایشہ کریمہ را کہ از تفسخ اموات حاصل میشود بتخیل و احوال از
جہت دیگر در خصوص دفع نقص و تفسخ خدمت لایخصی حاصل می آید۔

حاکمیت

در صحت

بعض احوال معینہ و ضروریہ کہ مستثنا گرفتہ شود باقی در حال و ہمہ احوال جاریہ منہین
و موصدین لافل در مدت عمر خودشان یکبار بنیابت اراضی مقدسہ موظف و مکلف میباشند
کہ ایفائے اینچنین وظیفہ مقدسہ بہر حال بصحت مندستی وجود قائم و متوقف میباشد۔
لاجرم مجملہ اہل اسلام بدون استثناء بمحافظہ و مدارات صحت خودشان مامور۔ و در حین
انحراف مزاج خودشان با اصلاح و مداوات آن نقصان مجبور اند۔ بناء علی ذلک صحت
اساس مہمہ ذخیرہ است۔ صحت قوت است۔ صحت ثروت است۔ صحت معنویت
اقبال است۔

فی یومینا ہذا عقلائے فرنگستان نیز بہ اشیائے غیر انسانی شان اقتدا نمودہ
صحت ناس و بلاد را پیش نظر مطالعہ گرفتہ در آن خصوص انواع و سائط و تدابیر اتجا
کردہ میکنند کہ تدابیر مذکورہ عنقریب در ممالک مسلمانہ معمول بہ شدہ ازالہ و منقحر

و نباید شدن مابین شک و ارباب است -

تدابیر و تکالیف صحیه بسجوت عنها بروجه زیر و برج و تدبیر میگردد -

خواندن علم حفظ الصحیه در مکاتب مدارس فنییه و صناعیه که بفن معماری و مهندسی
مخصوص است - تدریس دادن - و الحاصل در کافیه مکاتب علمیه علی الخصوص در مکاتب
اناث دختران غیر از آنکه امور سنتیه را تعلیم گیرند از بحثهای صحیه مانند تغذیه طهارت
و سایر نیز تدریس شان از واجبات است - چونکه بواسطه اینکه معلومات هم مذکورگان
و هم اولاد و احفادیکه از آنها تولد یابند بصحت و تندرستی کامله میمانند -

مسئله اینکه در مکاتب مدارس مستخدم میشوند میباید که در علم حفظ الصحیه و حفظ
به تربیه اطفال تعلق دارد و ترمین ذات و صفات کرده باشند - و بهرگونه تربیه و تعلیم
می باید که حکومتها خود را مجبور شمارند - زیرا هرگونه هماهنگی در حق تعلیم و تربیه الهی ضرر
کرده شود مدار توفیر و تزیید ثروت و واردات دولت و کثیر قوه حاصله ملت میگردد -

و گذرک در ضمن تفقیض احوال صحیه عموم مکاتب از بهر اطباء مفتیه شان تعیین
کردن از وظایف است که مترتب بر عهده حکومتها میباشد - چونکه در مکاتب سبب

قیودات داعی که موجود است بصحت و تندرستی اطفال و نهال همیشه در زیر خطر
و اختلال میباشد و هم منبع تکون و تعدد بیه امراض ساریه و مزمنه مکاتب است که
از آن رو هرگاه مکاتب در تحت تفقیض طبی و ایکی گرفته شوند - عشاء نشو و نما و
اصناف مادی و معنویات معنویه انسانها میگردد -

”پچھے از دغای صحت حکومتها نیز آنست که موسسات صناعیه را در زیر تقییدات
 طبی دائمی دسشته باشند۔ دارالصناعه ہائے کہ علم و کارگراں در آن کار میکنند بر آن
 محافظت آنان موضع امراض خصوصیه را از آن خبیثه لایبہ و لازمست۔ و ایضا
 عسکری و حسن خانہ ہائے عمومی و بازار گاہ ہائیکہ در ایام معینہ ہاں سوداں شو
 میشود و سلاخ خانہا۔ و بعضی انبار خانہ ہائیکہ در دست اشخاص متحرکے ہاں
 ہست۔ معنیہ ماراقتشیش میکنند و امثال اینگونه اشیاء میباید کہ از طرف حکومت
 مدبر نظارت اطباء درآمدہ عطف نظر وقت و اہتمام در آن بعمل آید۔“

کذاک و خصوص استفادہ کردن بملکے کہ ہائے امور ترقیغیہ و تعلیم جادو ہا و نقیہا
 زیر زمینہ کہ مردیہا و مرفوعات بلد از آن مرد میکنند و سائر اینگونه جا ہائے شہر
 صرف و منج می شود حکومت ہا مساحہ کارانہ حرکت نکنند زیرا از عدم نظافت و
 سوء ترکیبات اینگونه محلات زمین ہا و چشمہ ہا و چاہ ہائے شہر اکثرا بعموت
 کردہ ہا و سہ کون ہستہ علل اسقام گوناگون ہستہ شوند۔“

نتیجہ کلام اتخاذ کردن وسائل و تدابیر مقتضیہ ہائے محافظہ ملک و ملت از
 امراض مہلکہ داخلی مانند محافظہ کردن ملک و ملت را از اعدائے خارجی از وظایف
 مقتنایہ ہائے است کہ بجا و متہماید و راجع میباشد۔ چونکہ بہ اعانہ تدابیر بخوشنہ
 عنہا ہم صحت و سلامت اہالی و تحت تائین گرفتہ میشود۔ ہم توجہ صادقہ آں
 حکومت نظر بر دو عافیت نامہ گشتہ بر ایفائے وظایفیکہ دیانہ و سیارہ

برآں موقوف و تکلف نہ میگردد۔

نظر حکومت ستیہ عثمانیہ و علی الخصوص مقصود رسو حضرت خلافت پناہی بر
تندرستی و صحت و عمران و سعادت هر صنف قبیله صفا در شان که خواه نفس پائے
تخت سلطنت عظماء و خواه در سایر چہات مالک محرومہ شان آسودہ نشین رفاه و
سلامت اند معطوف و منحصر باشد و از ان رو عصر ترقی حصر بادشاہ مرکبہ ہزارت
غبطہ فرمائے اعصار قدماست و ہمہ این مساعی و اقدامات جزئیہ و کبیریہ
جلیلہ نامحدودہ بہان آرا کہ ساحہ نمائے شکر و محبت گردیدہ شدہ و میشود اس بحر کر
یکانہ آن نکات کرامت بینات صحیفہ الیت کہ شریعت غنائے احمد شہید الیت
و من اللہ التوفیق



۱۰۶۵۳

۲۳۵۹

DUE DATE

۴۱۲

۲۳۵۹			
۲۳۵۹			
۱۰۴۵۳			
مطالبات پیگیری			
Date	No.	Date	No.

۱۰۴۵۳

